järvede, -põldude ja -külade ning viirgniitude Vooremaalt — või lõunast — Otepää (206) hajajärvede, salude ning üksikõuede kuplimaastikust —, ikka valdab teda nende rahutut laadi pinnamoega alade silmitsemise järele teatud rahuldustunne, et reljeefi ägedus on lakanud. On aga tee linnani pikk, siis hakkab ümbruse tasasus ja ühetoonilisus teda tüütamagi. Seda rohkem, kui lameda ja kohati vaid veidi lainja maastiku kaugnägemiku vaatepiirilt tembistuvad alul vaid paar-kolm tornjat kirikuteravikku ning alles pikapeale selgub tasapinnalist pilti mainiv tumedam siluetitaoline linnariba. Imeline on see hilisel tunnil, valeval kuu- ja siraval täheööl (vt. 13. joon.) ning salapärane, kui linnamajastiku tulerida läbi udu sööbib või pimedal talveööl suusatajale ja reesõitjale kaugele lumisele lagendikule kätte paistab. — Teissugune on pilt, kui Tartusse saabuda Võrtsjärvelt või Peipsilt. Mõlemal juhul lähtume ulatuslikest — kevadel lahjavärvilisist, suvel kirkaist, kord siledaist, kord kimaraist — veeväljust ja silmuskleme ning lookleme neid ühendaval veesoonel alul läbi tasase ja sinavrohelise soomadaliku — läbi jõetaguse metsa- ja sootasandiku ning Peipsimaa (190) (243) suurniitude, kulgeme siis edasi soostunud luhtheinamaadega kattunud ja kõrgrabadega (235) (236) ümbritsetud Emajõe laias ürgorus, kuni jõuame selle markantseima osani: Kärkna-Aardla orupõlveni. Selle — suvisel päikesepaistel rohekalt koldava taimestikuga — orupõlve piires avaneb juba vaade linnale (vt. 15. joon.), alul oruvormi jäljendava ristiprofiilina, linna ulatusel aga paremale ja vasakule — edelasse ja kirdesse — tõusva mustalt koldava ja punavaleva katustiku ning majastiku dioraamina, mille vahel ja kohal kõrguvad ning viherduvad aedade ja puiesteede võrastikud (vt. 14., 16. ja 17. joon.).

Lõunast põhja vähelainelise pinnamoega tasandik, läänest itta ürgne lammorg — nii võime iseloomustada Tartu aset. Ja seetõttu, et linn laiub ebatasasel kohal, avanevadki mitmes paigas ulatuslikud vaated ta madalamale asetatud osadele ning linna lähemale ümbruskonnale. Valime neist välja ühe koha — kas tähetorni või Peetri kiriku, et linna aset lähemalt tähitada (vt. 14. joonis ja reljeefplaan 18. joon.).

Nagu hiiglavagu lähib _/-kujuline Emajõe ürgorg linna ja annab talle kummastki otsast avatud ning külgedel kohati järsu-, kohati lamedaveereliselt tõusva hüpodroomitaolise üldpildi. Ürgse puhandusoruna lõikab ta linnakohal põhimoreenkattest läbi sügavalt kalju-aluspõhja koostavasse oldred-liivakivvi, mis oruveerudes, uulidel ja hoovides siin-seal verevate seinameina paljandub või jälle linna põhja-ääre kalmistute all põllumullasena punab. Org ise on täidetud peene, kihilise liiva ning saviga ja ta lammil lookleva Emajõe madalais erosioonprofiiles vahelduvad liiva- ja turbakihid kõnelevad aegade jooksul muutunud jõejooksust. Linna loodepiiril mõõdab lamm laiuti lähikaudu kolmveerand km, laieneb pidevalt kakku areneva oruga (vt. linna aseme plaan) ja on Lina uuli kohal juba peaaegu poole võrra laiem (1,4 km). Ta suhteline kõrgus vaheldub orgu veestava siugleva jõelindi veetasemest: on madal linna loode- ja kaguosas, kus laiad jõe-äärsed partiid on alla 4 m kõrged, linnakeskmes aga läheneb edelast, Toomi kohalt, kõrgem lammi-poolsaar jõele, kuna sellest idakirdes jõelooge süleleb kõrgemat lammisaart — laidu, mida madalam lammijoon muust lammitasandikust kaunis selgejooneliselt eraldab. Linna läbiv Emajõgi — mõjuva ürgoru suhtes taandvoolusena tunduv — on siiski kodumaa vooluvete seas suurimaid jõgesid (ta jõgikond katab 10 561 km^2). Linna füsiognoomilisisse piiresse kuulub ta ligi viie (täpsamalt 4,7) km-i pikkuselt. Loodest saabudes ulatub ta linna vahel peaaegu sirg-

Tartu, lk. 212